

Peter Johnsson — en kulturtranslator mellan Sverige och Polen. En analys av en levnadsberättelse.

BARBARA TÖRNQUIST-PLEWA

INGEN BEHÖVER BLI PÅMIND om att tolkar och översättare spelar en viktig roll i kontakterna mellan olika länder och folk. Det bör däremot påpekas att det inte enbart handlar om dem som *översätter* (i ordets bokstavliga betydelse) från ett språk till ett annat utan också om dem som fungerar som kulturförmedlare och på olika sätt bidrar till att kunskapen om ett land ökar i det andra. Dessa kan kallas för kulturtranslatorer då de översätter mellan kulturerna, rekontextualiserar budskap som kommer från en kultur så att de kan förstås och tas emot i en annan kultur. Denna översättning mellan kulturerna följer i stor utsträckning samma två grundmodeller som gäller för en språklig litterär

översättning. Det handlar således antingen om en filologisk, ordagrann översättning eller om en fri översättning. Den första fokuserar helt på ursprungstexten med det primära målet att förbli den trogen i så stor utsträckning som möjligt, medan den andra har sitt fokus inställt på mottagaren/läsaren med det primära målet att göra ursprungstexten så tillgänglig som möjligt för mottagaren (Schleiermacher 1998: 115-135). När vi överför detta till kulturtranslaterer kan vi säga att de filologiska översättarna motsvaras av vetenskapsmän som forskar om olika kulturer medan de fria översättarna motsvaras av journalister och författare av populärvetenskapliga verk om andra kulturer. Båda har en mycket viktig roll att fylla.

Syftet med denna artikel är tvåfaldigt. För det första vill jag här presentera en framstående, nutida kulturtranslator mellan Sverige och Polen — Peter Johnsson - som i sitt arbetssätt försöker balansera mellan de två ovannämnda modellerna och agera både som forskare och popularisator av polsk historia. För det andra vill jag analysera Peter Johnssons liv och gärning som en fallstudie för att komma fram till vissa generaliseringar om en kulturtranslators identitet. De frågor som jag söker svar på, utöver att försöka teckna Peter Johnssons porträtt, är: Vad får människor att engagera sig så djupt i ett främmande lands historia och kultur att de ägnar nästan hela sitt liv för att skriva om det? Vilka är drifkrafterna bakom en kulturöversättares gärning? Vad behövs för att bli en framstående kulturtranslator?

Artikeln har sin utgångspunkt i en så kallad biografisk metod (se t ex Włodarek & Ziółkowski 1990) som används inte bara av forskare inom samhällsvetenskap och kulturvetenskap utan också av till exempel historiker som arbetar med muntlig historia. Den nedanstående analysen grundar sig således huvudsakligen på en levnadshistorisk intervju som jag genomförde med Peter Johnsson i Warszawa den 4 juli 2011. Intervjun varade i cirka tre timmar och den spelades in och transkriberades. Jag förklarade för Peter Johnsson att jag ville intervjua honom om hans liv i hans egenskap av en kulturförmedlare mellan Sverige och Polen. Jag ställde några öppna frågor om de viktiga momenten i hans liv men för övrigt fick han tala fritt. Syftet med

detta angreppssätt var att få fram en levnadsberättelse som skulle ligga till grund för en narrativ analys av hur en kulturtranslators identitet formas. Jag är naturligtvis medveten om begränsningarna med intervjuer som en specifik källa som skapas i ett samspel mellan intervjuaren och den intervjuade,¹ men i likhet med andra forskare som arbetar med levnadsberättelser (se t ex Liebich 2007, Liebich, Tuval-Mashal and Zilber 1998; Wolanik Boström 2005) anser jag att de utgör en unik källa för att studera sammankopplingen mellan det individuella och det kollektiva, det unika och det generella i människans liv. Varje levnadsberättelse är individuell men samtidigt är den inbäddad i olika kollektiva minnen av de gemenskaper som individer tillhör. Levnadsberättelser företräder också vissa gemensamma strukturella drag eftersom talare genom en livsberättelse artikulerar (och samtidigt konstruerar) sin identitet. I levnadsberättelsen poängterar man gärna moment och personer (så kallade "signifikanta Andra") som ter sig avgörande för ens liv, man refererar till de gemenskaper man anser sig tillhöra eller vara utanför ("vi" och "de") och man relaterar sig i tiden (det förflutna, nutid och framtid). Dessa strukturella drag i en identitetsformering kommer till uttryck i en levnadsberättelse och de kommer följaktligen att stå till grund för den nedanstående analysen av intervjun med Peter Johnsson.

Bakgrund

Peter Johnsson är utan tvivel en av Sveriges främsta kännare av Östeuropa, särskilt Polen. Han har bevakat Polen för svensk och skandinavisk press sedan 1980, först för bild- och reportagetidskriften ETC, sedan för Svenska Dagbladets 7 Dagar och

¹ Dynamiken i en intervju och därmed dess resultat påverkas av relationen mellan intervjuaren och den intervjuade och deras identiteter. I detta konkreta fall handlade det om en ganska jämlik relation mellan mig, en kvinnlig, erfaren forskare i medelåldern och en något äldre, manlig, väletablerad skribent och erfaren journalist. Ingen av oss kände sig dominerad av den andra. För mer ingående generella resonemang om intervju som en forskningsmetod se t.ex. Kvale 1996.

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (GHT). Sedan mitten av 1980-talet har han varit bosatt i Polen och ackrediterad i Polen för Göteborgs-Posten. Som frilansjournalist har han dessutom skrivit för svenska nyhetsbyrå TT, för Kuvalehti i Finland, för Berlinske Tidende och Weekandavisen i Danmark samt för Yle Radio och TV i Finland. Han medarbetar också i Baltic Worlds, en engelskspråkig tidskrift som ges ut av Centre for Baltic and Eastern European Studies, Södertörn University, Stockholm. Mest känd blev han emellertid under de senaste sju åren då han i en snabb takt publicerade fyra böcker om Polen: *Puola*, skriven på finska tillsammans med den finska journalisten Yrjö Lautela och utgiven i Helsinki 2004, *Polen i Europa. En resa i historia 9662005*, från 2005, *Polen i historien* från 2009 och *Stalins mord i Katyń och dess historiska efterspel 1940-2010* från 2010, alla utgivna på Carlssons förlag i Sverige.

Med boken *Polen i Europa* och dess uppdaterade och betydligt fördjupade variant *Polen i historien* fyllde Johnsson en viktig lucka på den svenska bokmarknaden — avsaknaden av ett syntetiskt översiktsverk över Polens hela historia. En sådan bok hade inte skrivits i Sverige sedan 1920-talet. Det fanns inte heller någon bok om massmordet i Katyń på svenska språket. Johnsson uppfyllde härmed ett uppdämt behov och gjorde detta med bravad. Hans böcker är inte bara gediget källmässigt underbyggda och vilar på den nyaste historiska forskningen men också mycket lättlästa. Johnsson, som är mycket kunnig i polska, har använt sig av polska historikers verk som ofta är otillgängliga i väst och med detta fick ett polskt perspektiv på historiens gång samtidigt som han behöll den önskvärda kritiska blicken. Han har således lyckats med den svåruppnåeliga balansen mellan personligt engagemang och distansering. *Stalins mord i Katyń* är ett särskilt bra exempel på detta. Författaren förmår att överföra sin empati med offren till läsaren utan att bli för känslomässig eller frossa i den beskrivna tragedin. Boken bygger inte bara på sekundära källor utan också på det nyaste arkivmaterialet. *Stalins mord i Katyń* råkade bli publicerad precis under samma tid när den polske presidenten med sin stab omkom i en mycket omtalad, tragisk flygolycka på väg till minnesceremonin med anledning av

70-årsdagen av mordet i Katyń. Därmed kunde boken stilla de svenska läsarnas intresse för denna händelse och hjälpa dem att förstå varför det var så viktigt för den polska statseliten att bege sig till Katyń och mot vilken historisk bakgrund de polska reaktionerna på olyckan skulle tolkas. Både första och andra upplagan av *Stalins mord i Katyń* blev snabbt utsålda, vilket bekräftar Peter Johnssons förmåga att nå läsarna. Peter Johnsson skriver en mycket medryckande prosa och hans grepp att illustrera de stora skeendena med enskilda livsöden fungerar utomordentligt bra. Därom vittnar de översvällande recensionerna i medierna (se t. ex. Lindberg 2005 och 2009 samt Arvidsson i *Sydsvenskan*, 20 januari 2010 och 22 april 2010). Det framhölls också i recensionerna att hans *Polen i historien* skulle kunna användas som akademisk lärobok i grundkurser om Polens historia (Lindberg i *Bulletinen*, 29 oktober 2009). Sedan publiceringen av dessa böcker har Peter Johnsson blivit en eftertraktad talare som reser runt i Sverige och föreläser på konferenser, seminarier och kortkurser om Polen och Östeuropa. Han kan därmed utan tvivel ses som en mycket viktig förmedlare av kunskap om Polen till den svenska publiken.

Avgörandepersoner och händelser

Peter Johnsson föddes 1949 i Malmbäck i Småland i en små-företagarfamilj. I familjen fanns det ett allmänt intresse för andra länder, särskilt hos fadern, men Peter hävdar att den person som betytt mest för hans tidigt uppväckta intresse för världen och särskilt för världshistoria var inte föräldrarna utan hans folkskolelärare Karl-Olof Leopoldson som kallades för "Pålle." Peter berättar:

Han var en märklig lärare. Vi hade exempelvis inte vanliga lektioner utan varje morgon började med att han läste en vers som vi sedan analyserade ... Det kunde vara en dikt av Lennngren eller en annan diktare (...) Han uppmuntrade också skrivandet och vi var ett par stycken som var ganska duktiga på att skriva berättelser och annat.

Det hörs en tydlig värme i Peters röst när han berättar om "Pålle" och hans konstaterande: "Han lever tyvärr inte längre" är fyllt av melankoli. Läraren har uppenbarligen lämnat ett bestående intryck i Peters minne och väckt hans lusta att analysera och skriva.

I Peters familj, på morssidan, fanns det en tradition av politiskt engagemang. Morfar var en socialdemokratisk politiker på landstingsnivå och modern var också en politisk aktiv socialdemokrat. Peter tog följaktligen med sig hemifrån en vilja att engagera sig och försöka påverka och förändra. Han avvisar dock i sin berättelse någon större familjepåverkan och hänvisar snarare till betydelsen av kamratkretsar och den atmosfär som rådde på 1960-talet i svenska skolor och på universitet under den tid då han växte upp och fick sin utbildning.

Men orsaken till att jag har blivit den jag är och vad jag har gjort ligger inte i familjebakgrunden. Utan det ligger snarare i... det handlar naturligtvis om olika faktorer som bidrar men huvudanledningen är att jag är född på fyrtioalet och tillhör fyrtioalisterna, den generation i Sverige och Västeuropa som radikaliserades i mitten på sextioalet under inflytande av Vietnamkriget. Vi har sett på TV-skärmar vad som utspelar sig i Vietnam. Detta är den direkta anledningen till att jag har hamnat så småningom i Polen. Att jag tillhör fyrtioalisterna och sextioalet, en oerhört engagerad generation.

Peter berättar vidare att han radikaliserades när han gick på gymnasiet på 1960-talet. Tillsammans med ett par andra bildade han en Clartéförening² i den lilla staden Nässjö. Clarté samlade i början först och främst intellektuell vänster, men sedan blev den enligt Peter en maoistisk organisation. Han drogs dock "inte med

² Clarté - en socialistisk organisation som bildades i Sverige på 1920-talet. Under [1960-talet](#) förklarade Clarté sig vara en kommunistisk organisation för att på 1980-talet deklarerade att den bröt med kommunismen.

i det maoistiska". Däremot blev han inspirerad av Fjärde Internationalen.³ "Jag var med i den rörelsen från första början och satt uppe i ledningen" — säger han.

Peter jobbade politiskt under sin studietid i Lund där han studerade historia, idé- och lärdomshistoria och samhällskunskap åren 1969-1974 och i Linköping där han läste ett år vid Lärarhögskolan. Hans politiska aktivitet intensifierades när han i mitten på 1970-talet började arbeta som lärare och påbörjade en doktorandutbildning i historia som han dock avbröt på grund av de många politiska åtagandena. Då började han resa mycket till Östeuropa på uppdrag av Fjärde Internationalen.

Fjärde Internationalens politik var att understödja de demokratiska krafterna i Östeuropa. (...) Så jag fick i uppgift att arbeta åt Fjärde Internationalen i de här länderna, först framför allt i DDR, senare i Polen, Ungern, Tjeckoslovakien.

Det var på det viset som Peter Johnssons intensiva kontakter med Polen började. År 1977 kom han dit för att träffa dem som stödde Fjärde Internationalen. Han lärde då känna Jan Lityński, en av grundarna till den polska oppositionella organisationen KOR (Kommittén till Arbetarnas Försvar)⁴ och via honom träffade han senare Jacek Kuroń, Karol Modzelewski och andra nyckelpersoner i den polska oppositionen. De två sistnämnda var välkända i Fjärde Internationalens kretsar för sitt "Brev till det Polska Arbetarpartiet" som de publicerade 1964.⁵ Han berättar:

³ Fjärde Internationalen — en internationell kommunistisk organisation som idag består av många fraktioner. Den grundades av Leon Trotskij och hans anhängare i Paris 1938. Trotskisterna ansåg att Tredje Internationalen gick förlorad till stalinisterna som var oförmögna att leda den internationella arbetarklassen i kampen för socialismen.

⁴ *Komitet Obrony Robotników*, KOR — en oppositionell organisation som bildades 1976 till stöd för de arbetare som förföljdes av regimen efter protesterna som hade ägt rum samma år. Dess ledare har spelat en viktig roll i kampen mot regimen och anses ha banat vägen för uppkomsten av Solidaritetsrörelsen 1980.

⁵ I detta offentliga brev kritiserade de ur marxistisk position det polska kommunistiska partiets politiska linje. De dömdes för detta till tre och halv års fängelse.

Många som senare blev oppositionsledare i de där länderna var inspirerade av trotskismen, inte bara Kuroń och Modzelewski, Michnik och andra. Också den tjeckiska oppositionen, även den ungerska. De var ju i början vänster, precis som vi i Väst. De tillhörde samma generation.

Peter engagerade sig i stödet för KOR och organiserade smugglingen av oppositionella publikationer från Väst till länderna bakom järnridån, huvudsakligen, men inte enbart till Polen. Denna tid ses av Peter som mycket viktig i hans liv.

Jag har varit i samtliga länder i den delen av Europa och lärt känna nyckelpersoner i nästan alla dessa länder och jag känner dem fortfarande. Många av dem blev ledare sedan. Och det har givit mig oerhört mycket. Och också det att jag har ändrat min... inte den stora samhällsynen men tron på kommunismen.

I sitt arbete med oppositionen skaffade Peter sig kontakter som bar frukt senare när han arbetade som frilansjournalist och bevakade utvecklingen i Östeuropa på 1980- och 1990-talet. Han fick tillgång till personer och ställen som de flesta andra journalister inte fick komma till. De mötena formade också enligt hans utsago hans politiska åsikter. Hans generella vänstersympatier kvarstod men tillsammans med sina kolleger från Östeuropa tappade han tron på att det kommunistiska systemet kunde reformeras, att man kunde bygga en socialism byggd på arbetarstyre och arbetarkontroll.

Jag förstod att det var en utopi och det gjorde jag under diskussioner med mina östeuropeiska vänner från oppositionen, som också de hade sina rötter i något slags vänsterrörelser men ändå aldrig egentligen trodde på det. Det är denna kommunikation, med de delar av Europa, som gjort att jag ändrade min uppfattning.

Som ett avgörande moment i denna politiska utveckling anger Peter uppkomsten av Solidaritetsrörelsen i Polen 1980 och den kommunistiska maktens försök att krossa den genom införande av krigstillståndet den 13 december 1981. Han säger:

Sedan tror jag att det är efter införandet av krigstillståndet som denna uppfattning (att det inte går att skapa socialism i trotskistisk stil) successivt kommer...

Peter lämnade Fjärde Internationalen 1980/81. Han slutade dock inte att arbeta för den polska oppositionen och fortsatte att organisera smugglingstransporter. På 1980-talet smugglades inte bara oppositionella skrifter utan också olika sorters utrustning, till exempel till de underjordiska tryckerierna, och även radioutrustning. Transporterna ordnades framför allt i samarbete med den svenska kyrkan och den katolska kyrkan i Polen. Samtidigt försörjde han sig på att skriva artiklar till pressen. År 1980 sade han upp sig från sin lärartjänst för att ägna sig helt åt skrivandet och sitt hjälparbete åt oppositionen. Han skrev först och främst för ETC som gav honom generösa villkor. Senare hade han ett kontrakt med Göteborgs Handels och Sjöfartstidning och från och med 1984 med Göteborgsposten för att så småningom bli frilansjournalist och skriva åt en mängd olika, först och främst skandinaviska tidningar, teve och radio. Han ville informera den skandinaviska allmänheten om vad som hände i denna del av Europa.

År 1980 var ett avgörande år för Peter också i ett annat avseende. Då träffade han nämligen en annan viktig person i sitt liv — sin blivande hustru Jolanta. De träffades på en presskonferens då hon arbetade som tolk åt en finsk journalist. Hon ställde upp och hjälpte också Peter med översättningen, för hans polska var på den tiden mycket dålig. Därefter började de umgås privat men fortsatte också att arbeta tillsammans under hela den första tiden av Solidaritetsrörelsens verksamhet. De gifte sig 1982, kort efter det att general Jaruzelski hade infört krigstillståndet i Polen. Peter fick då av polska myndigheter förbud att permanent uppehålla sig i Polen och hans ansökan om ackreditering avslogs. I och med detta tvingades paret att flytta till Sverige, men de stannade inte länge där. År 1983, så fort general Jaruzelski beslöt att upphäva krigstillståndet, bestämde Peter och Jolanta att

återvända till Polen och de har bott i Warszawa sedan dess. Om detta beslut säger Peter följande:

Men att vi då skulle bo någon annanstans än i Polen kom inte på tal. Jag ville inget annat. Det var ett medvetet val och jag ångrar det inte. Tvärtom så har jag ett privilegierat liv, inte finansiellt, inte materiellt, men på grund av vad jag har varit om med, åtminstone historia. (...)

Vi hade en 30 kvadratmeter stor lägenhet med ett litet kök utan fönster. Vi var avlyssnade. Vi levde som andra, med köer och ransoneringskort. Och det är också kanske det som bidrog att jag kunde skriva mina böcker senare. Jag levde som polack och inte som en utrikeskorrespondent, under flera år.

Vad motiverade Peter att bosätta sig i 1980-talets Polen, ett land under politiskt förtryck och i stor ekonomisk kris, ett land som många polacker lämnade precis under samma tid? Peter förklarar:

Solidaritetsrörelsen plus kärleken var avgörande. Båda två. Solidaritet utan kärlek skulle dock nog inte leda till det.

Bakom beslutet låg således först och främst emotionellt engagemang, ett personligt sådant (kärlek till en kvinna som ville bo i Polen) och socialt och politiskt engagemang. På andra ställen i Peters levnadsberättelse framträder emellertid också andra motiv och drivkrafter. Peter ville fortsätta att skriva, men inte om vad som helst. Han berättar med eftertryck:

Jag skulle aldrig bli journalist i Sverige och skriva om trafikolyckor eller svensk politik. Jag blev journalist eftersom jag ville resa och skriva om händelser i andra länder och specialisera mig på något, till exempel skriva om saker som också kräver historiskt kunnande.

I sin levnadsberättelse framträder Peter som en person med äventyrlusta och stor genuin nyfikenhet på andra länder och människor, en person som vill ha utmaningar, som älskar att resa och vara på plats "när det händer". Polen på 1980-talet och hela

Östeuropa i slutet av 1980- och början av 1990-talet var just en sådan plats. Med Polen som utsiktspunkt och bas kunde han som journalist bevaka kampen mot det kommunistiska systemet och kommunisblockets fall. Tack vare sina tidiga väletablerade kontakter med den demokratiska oppositionens aktivister kunde han verkligen komma nära de stora händelserna. Han säger: "Jag gick som barn i huset hos Landsbergis innan han blev ledare och sedan president. Jag satt på nätterna uppe hos honom".

Peter blev vittne till historiska händelser och tog på sig också rollen att förmedla i skrift till allmänheten det han bevittnade. Han skrev många artiklar under denna tid och nu håller han enligt eget utsago på att skriva en bok om kommunismens och det sovjetiska imperiets sammanbrott.

I flera år efter det kalla krigets slut fortsatte Peter att bevaka Östeuropa, de stora förvandlingarna i dessa samhällen, förändringar på makro— och mikronivån, förändringar av vardagen. Efter hand infann sig dock en normalitet som upphörde att vara spännande. Han tappade också lusten att enbart för dagspress beskriva den dagliga politiska utvecklingen i dessa länder. Det är då som nästa brytpunkt kom i Peters liv. På 2000-talet bestämde han sig att skriva historiska verk istället.

(...) sedan hade jag framför allt inget intresse att enbart beskriva detta dagliga. Och detta var en av anledningarna till att jag vände mig i stället till att beskriva dessa länders historia och förklara hela samhällsutvecklingen. Idag ägnar jag största tiden åt det och jag skriver längre essäer och böcker. (...) Anledningen till att jag skrev den första boken var ju att jag ville försöka förmedla något av polsk kultur, polsk historia och polskt tänkande och polsk historieuppfattning för svenska läsare, eftersom jag har upplevt att svenskarna vet oerhört mycket lite om det här landet, det är nästan en avgrund mellan vad man trodde sig veta och inte visste... fördomar, enkla uppfattningar, missuppfattningar osv.

Peter upptäckte att det saknades böcker på om polsk historia på den svenska marknaden.

Det är ju inte så att polsk kultur och litteratur skulle vara främmande för svenska läsare och ändå fanns det inga större kunskaper och ingen hade tidigare försökt att systematisera det, vilket jag var överraskad över när jag upptäckte det. Och likadant Katyń. Det fanns ingen på svenska skriven eller översatt bok om Katyń så jag fyllde den luckan.

Peter fann ett nytt engagemang, att fylla kunskapsluckor om Polen och övriga Östeuropa i det svenska samhället. Efter att ha skrivit böcker om Polen vill han också ge sig i kast att skriva om Ukrainas och Vitrysslands historia Han planerar också en trilogi om Vasakungarna i Polens historia (se hans personliga hemsida). För närvarande arbetar han dock sedan ett drygt år tillbaka med en bok om Sovjetunionens upplösning som bland annat bygger på flera längre intervjuer med de historiska nyckelpersonerna i Litauen, Ryssland, Vitryssland och Ukraina.

Tillhörighet, avgränsning och ambivalens

Identitet formas alltid i förhållande till andra som vi antingen känner gemenskap med eller avgränsar oss ifrån. I Peters levnadsberättelse framträder några gemenskaper i vilka han känner sig delaktig.

Det är framför allt familjegemenskap med hustru och döttrar. I hans berättelse tecknas ett varmt porträtt av hustrun -en tolk, en konstnärinna, en mor som har varit hans stöd och förtrogna. "Hon är den enda som vetat allting om vad jag har gjort" betonar Peter. Det framgår också att paret har uppmuntrat varandras skapande verksamhet: hon - hans skrivande och han -hennes passion för att måla. Mycket av den kunskap och inlevelse i polska förhållanden som Peter uppvisar i sina böcker om Polen måste ha förmedlats av henne, även om Peter inte uttrycker detta explicit. Relationer till döttrarna har också betytt mycket. Han talar om dem med stolthet i rösten och det framgår att hans identitet som fader är viktig för honom. Döttrarna föddes och växte upp i Polen och Peter tog på sig att förmedla den svenska kulturen och språket till dem och därmed fungerade

han redan i denna helt privata relation som medlare och översättare mellan kulturer. Han var framgångsrik i sin förmedling av kärlek till det svenska då döttrarna redan i tidiga tonåren bestämde sig att prata svenska med varandra och flyttade till Sverige i vuxen ålder. Enligt Peter:

Sverige blev lite till en myt för dem som jag troligen bidragit till att skapa men de har upptäckt att Sverige inte är fullt så som det såg ut när jag ha lämnat och som jag har förmedlat till dem. Det har de också upplevt.

De ovan anförda orden återspeglar en viss ambivalens som Peter uppvisar ifråga om sin nationella tillhörighet. Sverige och Polen är de viktigaste länderna i hans liv där han känner sig hemma, men han är kritisk till båda. I intervjun klandrar han båda länderna för insnördhet. Politikerna i Polen ägnar sig enligt honom åt ett oändligt "käbblande" om små saker istället för att se stort. Svenskarna intresserar sig föga för sina närmaste östeuropeiska och för den delen även västeuropeiska grannar. De bryr sig enbart om sin egen ankdamn och skänker i bästa fall lite uppmärksamhet åt exotiska länder i Asien eller Latinamerika. Medierna är inte intresserade att ta in artiklar om Polen. Peter konstaterar: "Göteborgspostens redaktör är intresserad av att publicera då och då för att han också har en polsk hustru och är intresserad. Men på det stora hela. Inget intresse."

Polackerna är enligt Peter ännu sämre i detta avseende. Bevakningen av Skandinavien i Polen är obefintlig och enligt Peter "är mediareporteringen från Sverige skandalös. Ingen samhällsanalys, enbart sensationsartiklar". Peter framhåller en skarp kritik mot olika samhällsföreteelser i Polen. Som en i Sverige utbildad lärare finner han till exempel polsk skola vara förstelnad med dess starka hierarkier och "korvstopning" i stället för mer individualiserad pedagogik. Han har också andra negativa synpunkter:

Jag är mycket kritisk vad gäller politikens kvalité, samhällsdebattens kvalité och journalistikens kvalité, hela det offentliga rummets kvalité som jag ändå måste säga inte lever upp till svensk

eller skandinavisk nivå. (...) Allt politiseras. Det handlar egentligen om journalisters etik. Det går att förklara det historiskt. Det är klart att om man har varit mycket politiskt engagerat så det är svårt att skriva nyhetsartiklar som inte blir politiska utan att man skriver dem för att ingripa i dagspolitik. Sådant finns ju också i Västeuropa, jag är medveten om det, men i Skandinavien finns det inte på det sätt som är så märkbart i polsk press.

Peters irritation över samhällsklimatet i Polen verkar mycket stor. Han talar i termer av "en degenerering" som enligt honom har skett under de senaste åren. Det förefaller som om han inte längre känner sig riktigt hemma i landet. Han vill tillbringa mer och mer tid i Sverige nu. Samtidigt är han långt ifrån att idealisera Sverige, vars politiska utveckling han inte heller bejakar. Är han mer svensk eller polsk i sin tillhörighet? Den svenska tillhörigheten är mycket starkare och det kommer fram inte minst genom känslomässiga undertoner i hans berättelse, men samtidigt vill Peter distansera sig från den svenska nationella identiteten genom att på sin hemsida betona sin lokala identitet. Han beskriver sig själv som smålänning "som utvandrat, om än åt ett annat väderstreck än det sedvanliga" och citerar därefter Albert Engströms ord om att — "du kan ta smålänningen ur Småland men aldrig Småland ur smålänningen" (se <http://www.peterjohnsson.eu/index.html#>). Är den lokala identifikationen ett uttryck för den nationella ambivalensen? Eller är lokal patriotism ett sätt att på för svenska förhållanden "rumsrent" vis uttrycka en nationell tillhörighet som kanske har blivit stärkt under alla år av emigration i Polen?

En annan tillhörighet som Peter ger uttryck till i intervjun är generation. Många sociologer med Karl Mannheim som föregångare (Mannheim 1959) har pekat på att generations-tillhörighet kan vara mycket viktig för människors identitet, speciellt om en viss åldersgrupp under sin uppväxt och ungdom har varit med om omvälvande händelser som format dem. De tenderar då att skapa en föreställd gemenskap. Peter betonar att han tillhör så kallade "fyrtioalisterna" — en generation känd för sitt politiska engagemang och sin vänsterradikalism. Han menar

att mycket i hans liv bestämdes av denna tillhörighet. Hans verksamhet i Fjärde Internationalen var resultat av det och detta i sin tur bragde honom till Östeuropa där han fick många vänner av samma generation som inte alltid delade hans åsikter men definitivt hans engagemang i samhällsfrågor i kampen mot orättvisor. Peter lämnade så småningom Fjärde Internationalen, men har aldrig ångrat sitt arbete inom den. Han betonar:

Det har gett mig så mycket... Och även intellektuellt kan jag säga att vad jag har lärt mig från den Fjärde Internationalen, analyser jag har läst då, historia. Jag har lärt mig mycket och har med mig allt. Utan det skulle jag inte vara den jag är.

Han fann gemenskap med oppositionella i Östeuropa från samma generation — Janusz Onyszkiewicz, Jacek Kuroń, Bronisław Geremek, Adam Michnik och många andra. De förstod varandra trots att de kom från olika länder och Peter betonar att många av de östeuropeiska vänsterintellektuella från hans generation var inspirerade av trotskism precis som han. Denna gemenskap försvagades när kampen var över och när en del av dessa jämnåriga gick ur tiden, men att vara "fyrtioårig" är fortfarande en del av Peters identitet.

Vilka andra gemenskaper, vilka andra "vi" skriver Peter in sig i sin levnadsberättelse? Det är tydligt att hans identitet som utrikesreporter och journalist är viktig för honom. Han upplever som smärtsamt det faktum att han inte längre reser och rapporterar från oroshärdar i Östeuropa.

Nu kan jag ta det lugnt kanske men skulle jag sätta på teve och se att det är revolution på gång i Vitryssland i Minsk så är det nästan så jag måste stänga av det. Alla utrikeskorrespondenter som börjar beskriva samhällsomvandlingar och konfliktfyllda situationer upplever det som så intensivt och spännande så det är svårt att slita sig därifrån. (...) Det är något lättare att låta bli med åldern, men i mitt område, när det börjar hända något så gör man nästan vad som helst för att komma dit. Man måste stänga av för man står inte ut med tanken att man inte är där. Detta är att vara en utrikesjournalist ... Vi får alla detta...

Peter nämner Orwell och Kapuściński som sina stora förebilder i journalistyrket, men han nämner också Joseph Conrad som den store inspirerande berättaren som hade ett särskilt fascinerande sätt att beskriva andra länder och kulturer. Peter anser att det finns två viktiga drivkrafter som styr hängivna journalister: För det första handlar det om en inbyggd vilja att förmedla det man har upplevt och på det viset påverka och bidra till en positiv förändring. För det andra drivs man av ett behov av att skapa, precis som en artist eller konstnär.

För en sak är det att förklara hur man kommer in i det hela successivt, men när man väl har hamnat där då är man också i en värld ur vilken man kanske inte kan ta sig ut, man är fången i den på ett sätt som andra blir fångna av andra världar. Det kan vara positivt och negativt. Varje av mina kolleger... alla känner ju likadant och vi ringer till varandra och säger att vi måste åka dit och vi tror att vi har något att förmedla.

Peter ser sig själv som en av de skapande människor som vill hoppas att deras verk har betydelse så att de kan åstadkomma något positivt och göra världen något bättre.

Vilka tar han då avstånd ifrån? Vilka är då de andra som han vill avgränsa sig mot?

I intervjun markerar han sitt avstånd mot dagens mediavärld som den ser ut i Polen och Sverige som han inte känner sig delaktig i och är mycket kritisk mot. Den typen av utrikesjournalistik som han bedrev är inte längre möjlig, anser han. Tidningarna har inte pengar för att bekosta de långa resor som behövs för djuplodande reportage. Allt tenderar att vara ytligt och förflackat. Allt skall gå snabbt och det är daglig politik som är i centrum. Det vill Peter inte befatta sig med och väljer nu andra genrer.

En stark markering gör också Peter mot de svenska politiker som idag vill tillskriva sig förtjänster för att de stödde oppositionen och Solidaritet i Polen under kommunismens tid. Han berättar:

Jag var på ett möte på svenska ambassaden för ett par år sedan med anledning av att några svenska forskare och svenska fack-

föreningsmän tagit initiativet till ett forskningsprojekt om Sveriges hjälp till Solidaritet. Detta var enligt min mening ett starkt politiserat socialdemokratiskt propagandaprojekt. Ett försök att lägga beslag på historien. Jag har inte följt vad som sedan producerades i detta projekt och kan här bara tala om den klara inriktning som uttalades på det möte vid vilket jag var närvarande tillsammans med några kollegor från den „tidens fältmark“, så att säga. Sanningen är den att många socialdemokratiska politiker när Solidaritet uppstod var minst sagt skeptiskt inställda. Jag minns en ledande svensk fackföreningsmedlem som jag talade med under Solidaritets första kongress och som då inte alls trodde att Solidaritet hade någon framtid. När kommunismen fallit blev så klart också orden andra från dessa personer. En stark person som drev det praktiska Solidaritetsarbetet med Solidaritet från hög socialdemokratisk position var däremot professor Sten Johansson. Men arbetade han inte ibland i motvind inom de egna leden? En fråga som åtminstone jag ställer mig. Solidaritetsrörelsen med Polen under krigstillståndets dagar var inte socialdemokratisk. Den var så oändligt mycket bredare och den största hjälpen kom kanske från andra organisationer som den katolska kyrkan i Sverige, Erikshjälpen och flera andra. En annan sak: om vi idag, nästan trettio år senare, talar om denna solidaritet och då inbegriper även materiellt stöd till Solidaritets underjordiska verksamhet så vet jag att det som vore värt att undersöka är den svenska underrättelsetjänstens roll, något som väl ännu inte går då samtliga handlingar fortfarande är hemligstämplade.

Då Peter ägnade en stor del av sitt liv åt att hjälpa oppositionen och Solidaritet känner han sig kränkt i sin identitet som oppositionskämpe av dem som nu i efterhand vill ta sig äran för detta arbete medan de inte brydde sig mycket när det begav sig. Han upprördhet över detta tyder på hur viktig denna tid i hans liv var för honom.

Minnet, nuet och framtiden

Varje människas individuella minne är inbäddat i de kollektiva minnen som skapas inom gemenskaper som en individ tillhör. Människor delar nämligen idéer, uppfattningar och före-

ställningar om det förflutna. Peter Johnssons livsberättelse kan också relateras till olika gemenskaper som han är eller var delaktig i, samtidigt som den är individuell. Det är först och främst tydligt i hans livsberättelse att han tillhör en minnesgemenskap baserad på generationstillhörighet (för teoretiska resonemang om minne och generation se Reulecke 2008). I hans fall handlar det om en generation som omfattar dem som föddes på 40-talet och deltog i vänsterrevolten på 1960-talet. Som många andra svenska vänsterorienterade intellektuella från hans generation blickar Peter tillbaka med en viss nostalgi på 1960- och 70-talen. Med polska oppositionella delar han också nostalgiska känslor efter en tid av en gemensam kamp på 1970- och 1980-talet. Det handlar dock inte i Peters fall om en typ av "restorativ" nostalgi som den beskrevs av Svetlana Boym (2001: 41) dvs inte om en vilja att vrida klocka tillbaka utan om en känsla av förlust av de starka gemenskaper, känslor och upplevelser som genererades av det engagemang som Peter delade då med många andra. Till viss del handlar det också naturligtvis om allmänmänsklig nostalgi efter en svunnen ungdom, men ej enbart. Som det påpekas av sociologen Daniela Koleva: "nostalgiska uttalanden pekar ut de brister som finns i vår nutid" (Koleva 2001:156, obs *min egen översättning*). Peter är som det redan visats i den tidigare analysen, kritisk till mycket i både det polska och det svenska samhället och särskilt till medier i båda länderna.

I sina minnen refererar Peter Johnsson rätt ofta till den vänsterintellektuella krets han tillhörde. Tiden av vänsteraktivism som han delade med många i sin generation har blivit till viktiga och bestående minnen. Han nämner många namn på kända och mindre kända vänsteraktivister från hela Europa som han samarbetade med t ex Ernest Mandel, Livio Maitan, Pierre Frank och Tariq Ali. Han betonar att han har övergett trotskismen för länge sedan men han går inte i någon försvarsposition angående sitt ideologiska förflutna. Han vill tillkännage att han inom rörelsen erövrade kunskaper och erfarenheter som var mycket värdefulla för honom.

Hans vänsterperspektiv gör sig också gällande när han minns och blickar tillbaka på de två mycket viktiga historiska händelser som han bevittnade och skrev om: Solidaritet i Polen 1980-81 och kommunismens fall 1989-91. Om "Solidaritet" säger han:

Solidaritets program ... På Solidaritets första kongress presenterades tror jag sju program. De var ju alla *socialistiska* (Peters betoning) till sitt innehåll. Då var jag ju fortfarande.... Ja, mycket som tilltalade mig i det. Det skall man veta att det var mycket i Solidaritet som var socialistiskt. Det var väl ekonomen, Jacek Kurowski, tror jag han hette, som hade ett annat program, men andra... Lech Wałęsa med sin arbetarbakgrund . Han var också för mänsklig socialism och arbetarstyre, mycket av den demokratiska oppositionen kom med sådana tankar.

Ifråga om kommunismens fall så påpekar han att också delar av den kommunistiska eliten i det kommunistiska systemets slutskede stod idémässigt närmare oppositionen än man då kunde ana. Han säger:

Jag skulle vilja skriva en bok om kommunismens fall. Det var definitivt inte en revolution utan en kompromiss, en fredlig gemensam upplösning av systemet. finns ingen som har förklarat orsakerna till det. Då måste man förstå den historiska bakgrunden och de som befann sig på andra sidan, inte oppositionen, utan kommunistpartiet, maktsfären och det sociala fältet som fanns, kontakter och hur kommunikationen på det sociala gemensamma fältet har sett ut. Hur fungerade det? Det fanns eller skapades en gemensam plattform för kommunisterna och oppositionen. Förre polske inrikesministern Czesław Kiszczak⁶ som är ett exempel på detta, var gammal barndomsvän till Henryk Korotyński som under många år var chefredaktör för *Życie Warszawy* och en kort period också vice chefredaktör för

⁶ I egenskap av general och inrikesminister ansvarade Kiszczak tillsammans med Jaruzelski för införande av krigstillståndet i Polen 1980. År 1989 var han aktiv i förhandlingarna med oppositionen i de "rundabordsamtal" som ledde till en politisk kompromiss mellan Solidaritet och regimen och skapandet av den första icke-kommunistiska regeringen i Östeuropa sedan kalla krigets början.

partiorganet *Trybuna Ludu*. Henryk Korotyńskis dotter Magda var aktiv i oppositionen och nära vän med Jan Lityński, en av KOR:s grundare och en person som under krigstillståndets dagar lyckades hålla sig gömd i underjorden. Krigstillstånd råder i landet. General Kiszczak är ansvarig men går på middag hos Henryk Korotyński på Karowa-gatan vars dotter arbetar aktivt med den underjordiska oppositionen. Samma sociala kretsar, samma sociala nät med en social kommunikation. Det fanns en dialog. De känner varandra, de läser samma sak. Kiszczak läser Michnik. De kan därför sätta sig ned och hitta en lösning. Och det är samma som hänt i Ungern. Ett gemensamt socialt nät, en gemensam historisk bakgrund och dessutom det som bör pekas på är vikten av personer som i en viss historisk situation vågar ta beslut som går emot åtminstone delar av deras egna, som Jaruzelski, Rakowski, men även Wałęsa och Michnik. Du kan följa det åtminstone sedan 1984. Michnik skriver 1984 om en kompromiss som är nödvändig. Geremek förbereder ett memorandum 1985... Men i detta finns det hela tiden de här sociala kontakterna, det sociala nätverk som ständigt går över gränserna och där det också finns politiska medlare som hjälper till att smida fram det nya samhället. (.) jag har sett samma sak i Litauen (...). De samarbetade också och samtalande med varandra - Brazuskas och Landsbergis. De tyckte inte om varandra men samarbetade. I Ukraina hade du delvis samma sak, men mer dolt. Men dessa nationella kommunister fanns där sedan 70-talet. De sociala kontakterna var inte lika uppenbara som i Polen eller Litauen. (.) Det är här som förklaringen ligger till att det inte blev någon revolution utan man monterade ner systemet när tillfället gavs och det var möjligt.

Peter menar att detta perspektiv på det förflutna är hans perspektiv som "insider" som kunde följa de östeuropeiska oppositionella eliterna på nära håll. Generellt är det just detta perspektiv som betonas i hans berättelse om det förflutna — han är den som "varit med om allt detta". Han framträder i denna berättelse som en politisk aktivist och kämpe. Med stolthet berättar han om de oppositionella skrifterna (som "Kultura", "Krytyka", "Aneks". "Sutjasnost") och utrustning han har varit med att smuggla. Det är dock viktigt att påpeka att han är långt ifrån att teckna någon hjältebild av sig själv. Tvärtom, betonar

han att han aldrig tyckt om att skriva eller berätta om sig själv. Han följde alltid principen att det är de människor som han skriver om som ska stå i centrum, inte hans egna upplevelser. Det var först på min explicita uppmaning som han under intervjun berättade om några farliga situationer som han har varit med om: t.ex. när han fick fly från Rumänien med hjälp av en eskort från svenska ambassaden för att inte bli misshandlad och rånad av Securitate eller när han blev överfallen av män med k-pistar nära Daugapilis i södra Lettland.

När jag frågar Peter om rädsla och upplevelser av fara viftar han bort det och menar att det inte alls är så farligt att vara utlandsreporter som folk verkar tro. Han demonstrerar i detta sammanhang en tuffhet som får mig att fundera huruvida den kan bero på hans manliga identitet i mötet med en intervjuare som är en kvinna. Han berättar om de farliga episoderna i sitt liv på ett otvunget sätt, som något uteslutande spännande och inte alls traumatiskt. Det är minnen av äventyr och inte hemska upplevelser.

Vad är det som utelämnas i Peters levnadsberättelse? Vad förblir outtalat? Vid en analys av minnen är tystnad lika viktig att uppmärksamma som det som artikuleras. (Winter 2010: 3-32).

Peter berättar lite om sitt privata liv och vill hellre att hans arbete ska stå vara i fokus. Hustrun och döttrarna nämner han då och då men vill uppenbarligen inte uppehålla sig alls vid sin barndom och uppväxt. Föräldrahemmet hamnar därför helt i skymundan. Hans berättelse handlar om en vänsterintellektuells liv men vi får nästan ingenting veta om hans klassbakgrund. Han, som inte minst på grund av sitt ideologiska förflutna, måste ha varit uppmärksam på klass som kategori, gör den betydelselös i berättelsen om sig själv. Kan det tyda på att han har gjort en uppgörelse med sin familjebakgrund för länge sedan och inte vill återkomma till detta?

I Peters berättelse omnämns också sällan några fakta ur Sveriges eller Polens historia. Den historiska bakgrunden lyser med sin frånvaro, vilket kan förvåna med tanke på att det är en historiker som berättar om sitt liv. Detta kan dock förklaras med samspelet

mellan Peter och intervjuaren dvs. mig. I de fall han refererar till svensk eller polsk historia flätar han in ord "som du vet..", "som är dig bekant" etc. Det handlar om så kallade "kulturella samförståndsblinkningar" (Wolanik Boström 2005: 35). Peter utgår ifrån att jag som polska och svensk Östeuropaspecialist kan alla dessa fakta. Det faktum att han inte explicit berättar för mig om polsk historia visar på hur delaktig han är i det polska kollektiva minnet. Han utgår ifrån att vi ingår i samma minnesgemenskaper, att vi delar dessa minnen eftersom vi båda har bott i Polen och båda är Östeuropakännare. Amia Liebich demonstrerade i sin forskning att vissa av de djupaste delarna av det kollektiva minnet visar sig just genom att de förblir oartikulerade. "The parts that narrators assume are well known by all are clearly components of the collective memory"(Liebich 2007:218).

I intervjun berättar Peter naturligtvis inte bara sina minnen men även om sitt nutida liv. Han reser mindre i Östeuropa numera men desto mer mellan Polen och Sverige, särskilt sedan hans böcker om Polen historia har blivit succé. Han upplever att han idag kanske skulle göra mer nytta i Sverige än i Polen. Han säger:

Men jag tycker själv ibland att jag kunde göra mer, jag skulle bidra mer med kritiska synpunkter i Sverige efter den erfarenhet jag har gjort än jag kan göra här nu. Jag tycker definitivt inte om att skriva om dagspolitik. Det gör jag inte, men jag skriver gärna fortfarande större arbeten om historia men inte bara om Polen, men även andra länder. Jag har t ex sysslat med Ukraina i 20 år. Och har läst oerhört mycket om ukrainsk politik och historia. Där har jag någonting jag skulle vilja skriva om, men för svensk publik och för svenska studerande ungdomar och studerande på universitet. Jag har ju börjat doktorera i Lund men avbrutit på grund av mitt engagemang i Fjärde Internationalen och Östeuropa, men jag har alltid haft kvar en akademisk ådra, akademiskt intresse. Annars hade jag inte skrivit de böckerna. Om jag någon gång har haft en tanke om att jag skulle återvända till Sverige så är det väl till det.

Peter ser sig själv idag främst som historiker, författare, tidskriftskribent och kulturförmedlare i bred bemärkelse. Hans

gamla identitet som forskare och lärare gör sig också nu gällande i form av oklara planer på att doktorera och undervisa på universitetet. Äventyrsådran finns dock kvar hos honom och blir tydlig när han på frågan om hans framtidsdrömmar ger följande svar:

Jag har skrivit oerhört mycket reportage och skulle jag få pengar för att resa på några månader så skulle jag vilja åka längre österut -Kaukasus. Georgien kanske, Vitryssland. Jag har rest dit på korta besök sedan 1991. Där skulle man kunna åka i minst en månad och även i Ryssland, men vem ger nu pengar till sådant? När jag skrev i ETC kunde jag vara en månad i Ukraina eller Rumänien. Och det jag skrev då håller fortfarande på sitt sätt. Sådana möjligheter är borta nu.

Slutreflektioner

I levnadsintervjun framträder Peter Johnsson med olika identifikationer och roller han har axlat under sin levnadsbana: student, lärare, politisk aktivist och kämpe på oppositionens sida i det kommunistiska Östeuropa, utlandsreporter och frilansjournalist, historiker och sist men inte minst familjefader. Det är på många sätt en imponerande (och säkert inte helt uttömmande lista) över engagemang Peter har haft. Kan vi dock av hans levnadsberättelse utläsa några mer generella karakteristika som gjorde att han kunde bli en så framgångsrik kulturtranslator? Jag anser att det går att identifiera några sådana drag hos honom. För det första är det nyfikenhet, äventyrlusta och mod som gäller — att våga ge sig ut till främmande länder och lära känna nya kulturer och språk. För det andra handlar det om berättarlust och behov att skapa och skriva, behov att dela med sig av sin kunskap och sina upplevelser. Detta behov är ofta grundat i viljan att kunna påverka och tro att det är möjligt. Allt detta är nödvändigt för att man ska kunna formas till en kulturförmedlare, men vad krävs för att bli en framstående sådan? Peter Johnssons fall visar enligt mig att för detta behövs också ett emotionellt engagemang i en annan kultur. Det kan troligen uppkomma på olika sätt. I Peter Johnssons fall var det flera faktorer som samspelade. De viktigaste var: politiskt engagemang

i det främmande landet, vänskap han fann där och sist men inte minst kärlek till en kvinna från landet ifråga. Detta i sin tur ledde till att han bosatte sig i landet, lärde sig språket, bildade familj och blev "insjunken" i en annan kultur. Han vågade lämna tryggheten i sin hemtillvaro i Sverige för att exponera sig för det främmande, med både gott och ont som en sådan situation innebär. Via det dagliga livet i Polen, via mycket nära kontakter med polacker samt polsk kultur och media tillägnade han sig "polskheten" till den grad att polsk historia och minnen blev hans "prostetiska minnen" för att använda Alison Landsbergs begrepp (Landsberg 2006: 2-4). Det betyder att han tillägnade sig minnen tillhörande ett "annat folk" både intellektuellt och känslomässigt, han kunde identifiera sig med dem. "Prostetiska minnen" har enligt Landsberg kapacitet att generera empati (Landsberg 2004: 24) och denna är enligt min mening framträdande i Peter Johanssons historiska skrifter om Polen. Här ligger enligt mig nyckeln till att förstå den fina balansen mellan närhet och avstånd, innanförskap och utanförskap som Peter Johnsson lyckas uppnå i sina historiska verk och som gör honom till en enastående kulturtranslator, möjlig att jämföra med t.ex. Norman Davies eller Timothy Garton Ash. I Peter Johnssons, precis som i Davies eller Garton Ashs böcker framträder empati och engagemang för de folks öden som de skriver om. Dessa kvalitéer behövs enligt mig för att blir en kulturtranslator av stora mått.

Primära källor:

Intervju med Peter Johnsson, genomförd i Warszawa den 4 juli 2011 (inspelning och transkription finns i artikelförfattarens ägo och kan göras tillgänglig)

Peter Johnssons hemsida: <http://www.peterjohnsson.eu/index.html#> (konsulterad 15 oktober 2011)

Litteratur:

Boym, Svetlana (2001), *The Future of Nostalgia*, New York: Basic Books.

Koleva, Daniela (2011), "Homo Sovieticus surviving democracy?", i Barbara Törnquist-Plewa & Krzysztof Stala (eds) *Cultural Transformations after Communism. Central and Eastern Europe in Focus*, Lund: Nordic Academic Press.

Kvale, Steinar (1996), *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*, Thousand Oaks: Sage.

Liebich, Amia, Tuval-Mashiach, Rivka and Zilber, Tamar (1998), *Narrative Research. Reading Analysis and Interpretation*, Thousand Oaks: Sage.

Liebich, Amia (2007), "The Second Generation of Kfar Etzion: A Study of Collective Memory", i Doron Mendels (ed) *On Memory. An Interdisciplinary Approach*, Oxford: Peter Lang.

Landsberg, Alison (2004), *Prosthetic Memory. The transformation of American remembrance in the age of mass culture*, New York: Columbia University Press.

Mannheim, Karl (1959), *Ideology and Utopia: an Introduction to the Sociology of Knowledge*, New York: Harcourt Brace.

Reulecke, Jürgen. (2008), "Generation/generationality, generativity and memory" in Astrid Erll & Ansgar Nünning (eds) *Cultural Memory Studies An International and Interdisciplinary Handbook*, Berlin — New York: Walter de Gruyter.

Schleiermacher Friedrich (1998), "Om de olika metoderna att översätta", i Lars Kleberg (red) *Med andra ord, Texter om litterär översättning*, Stockholm.

- Włodarek, Jan & Ziółkowski, Marek (eds) (1990), *Metoda biograficzna w socjologii*, Warszawa: PWN.
- Winter, Jay (2010), "Thinking about Silence" in: Efrat Ben Ze'ev, Ruth Ginio and Jay Winter (eds) *Shadows of War*, Cambridge University Press.
- Wolanik Boström, Katarzyna (2005), *Berättade liv, berättat Polen. En etnologisk studie av hur högutbildade polacker gestaltar identitet och samhälle*, Institutionen för Kultur och Medier, Umeå Universitet.

Recensioner:

- Arvidsson, Håkan, "Polens historiska roll i Europa har ofta varit tragisk", Svenska Dagbladet 29 januari 2010 http://www.svd.se/kultur/understreckt/polens-historiska-roll-i-europa-har-ofta-varit-tragisk_4168971.svd
- Arvidsson, Håkan, "Katyń - Polens stora trauma", Svenska Dagbladet 22 april 2010 http://www.svd.se/kultur/litteratur/Katyń-polens-stora-trauma_4600233.svd#after-ad
- Lindberg Gunilla "Historieboken vi länge har behövt", "Bulletinen", Svensk-Polska Samfundets tidskrift, April 2006 <http://bulletinen.org/Bulletinen/web-content/0602/GLPolen.html>
- Lindberg Gunilla "Peter Johnssons storverk", "Bulletinen", Svensk-Polska Samfundets tidskrift, 29 oktober 2009 <http://bulletinen.org/wordpress/artiklar/peter-johnssons-storverk/>

Streszczenie.

Peter Johnsson - pośrednik między kulturą szwedzką a polską. Analiza narracyjna wywiadu o charakterze biograficznym.

Artykuł ten ma podwójny cel. Po pierwsze jego autorka pragnie zapoznać czytelnika z życiem i pracą Petera Johnssona, dziennikarza i historyka, który włożył wielki wkład w szerzenie wiedzy o Polsce w Szwecji, pisząc przez wiele lat artykuły, a zwłaszcza wydając w ostatnich latach trzy ważne książki o historii Polski *Polen i Europa. En resa i historia 966-2005*, (w roku 2005), *Polen i historien* (w roku 2009) i *Stalins mord i Katyń och dess historiska efterspel 1940-2010* (w roku 2010).

Drugim celem artykułu jest analiza życia i pracy Petera Johnssona jako studium przypadku z zamiarem znalezienia odpowiedzi na takie pytania jak: Jak kształtuje się tożsamość pośrednika między kulturami? Jakie cechy osobowości sprzyjają zaangażowaniu się w kulturę innego kraju i podjęciu decyzji o poświęceniu niemal całego życia by pisać o innych krajach i kulturach? Co motywuje pośredników kulturowych? Co jest potrzebne by stać się wybitnym pośrednikiem między kulturami, o takim wymiarze jak Peter Johnsson?

Artykuł oparty jest na metodzie biograficznej stosowanej w socjologii i antropologii kulturowej. Głównym źródłem jest wywiad z Peterem Johnssonem o charakterze biograficznym i wspomnieniowym (tzw „life story interview”) przeprowadzonym przez autorkę, który następnie poddany został analizie narracyjnej. Analiza skoncentrowana jest głównie na relacjach tożsamościowych w życiu Petera Johnssona.

Zainteresowanie Polską u Petera Johnssona zrodziło się początkowo z jego zainteresowań politycznych. Jako zaangażowany trockista i członek Czwartej Międzynarodówki zaczął w latach 1970-tych jeździć do Europy Wschodniej by wspierać opozycję przeciwko panującym tam reżimom komunistycznym, którym Czwarta Międzynarodówka odmawiała prawa do reprezentowania klasy robotniczej. Brał aktywny udział w organizacji

przemytu do Polski wydawnictw antyreżymowych jak również sprzętu poligraficznego dla opozycji. W 1980 roku, pod wpływem swoich polskich przyjaciół z opozycji jak i pod wpływem ideologii nowopowstałej Solidarności porzucił idee trockistowskie. W latach 1980-89 nadal był zaangażowany w organizację transportów przerzutowych dla polskiej opozycji, ale współpracował głównie z organizacjami kościelnymi. W 1982 roku ożenił się z Polką i osiadł oraz założył rodzinę w Polsce. Utrzymywał się jako korespondent zagraniczny („free lance”) raportujący ze Wschodniej Europy dla prasy, radia i telewizji w Skandynawii. Na początku lat 2000-ych normalizacja sytuacji w Europie Wschodniej, a zwłaszcza w Polsce sprawiła, że Peter Johnsson postanowił ograniczyć swoją działalność dziennikarską i oddać się swojej drugiej pasji — historii i pisaniu książek o charakterze historycznym. Tak powstały jego książki o Polsce, które wypełniły dużą lukę na szwedzkim rynku książkowym, i które imponują znajomością polskich badań historycznych i umiejętnością przekazu tej wiedzy.

Analizując wywiad z Peterem Johnssonem autorka wyławia takie cechy pośrednika kulturowego jak: ciekawość świata i innych kultur, odwaga i chęć przeżycia przygody, a przede wszystkim twórcza pasja — potrzeba opowiadania, pisania i szerzenia wiedzy z chociażby cieniem nadziei, że to ma znaczenie, że twórca może w jakiś sposób zmienić świat. Autorka konkluduje również, że do prawdziwie dobrego spełnienia roli pośrednika między kulturami potrzebne jest również emocjonalne zaangażowanie w kulturę, którą chce się przekazać. Wybitnym pośrednikiem między kulturami może stać się tylko ten kto wejdzie tak głęboko w kulturę obcego sobie kraju, że wzbudzi się w nim empatia dla ludzi i losów tego kraju. Empatia ta jest wyraźnie widoczna w dziełach Petera Johnssona.